

F.B. Hotz. *De voetnoot*. De Arbeiderspers

F.B. Hotz begint zijn novelle *De voetnoot* (waarvan de eerste druk verscheen als relatiegeschenk van zijn uitgeverij) met een bijna programmatische paragraaf, waarin hij ontkent dat het verleden „dood” zou zijn. „Zelfs de stemmen en geluiden van een eeuw geleden zijn nog hoorbaar sinds Edison de grammofoon uitvond”, schrijft Hotz en verderop in het verhaal staat zelfs te lezen: „het verleden is eeuwig”.

Minder vreemd en onbegrijpelijk wordt het daar niet van en het zijn juist die kwaliteiten die Hotz in de dingen van vroeger aantrekken. Hij verzet zich tegen de neiging het verleden bij het heden in te lijven; het gaat hem er niet om in vroeger de sporen van nu te herkennen. Hij wil houden van „het eenmalige, onbetekenende verleden dat alleen nog achterhaalbaar is in de versie van een anonieme ooggetuige, opgetekend in het uur van de gebeurtenis”. En, voegt hij er aan toe, „liefst zonder 'visie'”. Historici verwijt hij de feiten een teveel aan „redelijkheid en samenhang” op te dringen. Zij houden niet van „het onbegrijpelijke”, hij wel.

Dit tekent het verschil tussen de historicus en de schrijver die Hotz wil zijn. Voor een historicus is het niet aan te raden zonder „visie” aan geschiedschrijving te doen: het verleden zou worden gereduceerd tot een al gauw stoffig rariteitenkabinet. Maar voor de schrijver hoeft een gebrek aan „visie” (helemaal geen lijkt me onmogelijk) niet per se een bezwaar te zijn. Het accent ligt bij hem minder op *wat* dan op *hoe* hij schrijft. Door zijn stijl is hij misschien in staat die „onbegrijpelijkheid” van het verleden om te smeden tot iets wat de lezer direct kan ervaren.

Door wat voorbij is - in taal - weer terug te halen, ontkent de schrijver de vergankelijkheid. Alleen in de literatuur (even afgezien van de andere kunsten) kan het verleden „eeuwig” zijn. Is de overwinning op de dood niet van oudsher het doel van bijna elk schrijven? Daarbij kunnen de schrijvers worden onderverdeeld in zij die in de eerste plaats zichzelf voor de vergetelheid willen behoeden en zij die zich met hetzelfde oogmerk voor iets of iemand anders inspannen. Hotz behoort duidelijk tot de laatste groep, gezien zijn liefde voor het „eenmalige, onbetekenende verleden” dat historici met „visie” doorgaans links laten liggen.

Toch is *De voetnoot* onmiskenbaar een autobiografisch verhaal. Wie het eerdere werk van Hotz heeft gelezen, zal er het nodige in herkennen. Maar de naamloze verteller (die met de jonge Hotz kan worden geïdentificeerd) is niet de hoofdpersoon. Hij treedt op als getuige: van een treinramp die op 9 september 1926 plaatsvond en van zijn tante Ina. Zij lijkt in deze novelle nog het meest op een hoofdpersoon.

Van de treinramp (die tot zijn vroegste herinneringen behoort) is de verteller overigens geen ooggetuige geweest. De ramp, waarbij de sneltrein van Den Haag naar Amsterdam bij De Vink ontspoorde, was voor hem niet meer dan „een rommelende slag” in de verte. Tante Ina daarentegen maakte de ramp mee, als ooggetuige én als slachtoffer. Zij verloor een voet, liep hierdoor een vurig begeerde toneelcarrière mis en sleet de rest van haar leven als beroepsinvalide, bijna tot haar dood toe verwickeld in een conflict met de Spoorwegen over de schadevergoeding. In haar nalatenschap werd een manuscript aangetroffen over deze materie, dat het zou weten te brengen tot een „behartenswaardige (sic) voetnoot” in een juridische studie.

Een wrange geschiedenis al met al, die door Hotz - zoals bij hem gebruikelijk - tamelijk laconiek is opgeschreven; van sentimentaliteit of ander misbaar valt geen spoor te bekennen. Ook de mensen die hij beschrijft hebben er weinig last van. De ouders van de verteller en diens grootmoeder lopen bepaald niet over van medelijden. Om Ina hebben ze altijd al een beetje moeten lachen; het verlies van een voet brengt daar geen verandering in - eerder integendeel. Via een citaat van „een Franse auteur" over het agressieve gedrag van kippen tegen een gewonde soortgenoot presenteert Hotz dit zelfs als een soort natuurwet: op wie zwak of ongelukkig is regent het klappen.

De enige die niet volledig aan deze „wet" gehoorzaamt, is de verteller zelf. Als jongen weet hij weliswaar evenmin wat hij met die zonderlinge tante Ina aanmoet, maar als schrijver neemt hij het voor haar op, door op subtiële wijze haar bijzonderheid af te zetten tegen de bekrompen kleinburgerlijkheid van zijn ouderlijk milieu. Zij is het bovendien die hem leert welke voldoening het geeft pijn goed te verdragen: wanneer zijn amandelen worden geknipt, geeft hij tot eigen tevredenheid geen kik, terwijl zijn moeder een paar bladzijden verder al in paniek raakt van een prik in haar vinger.

Ook de artistieke kant van tante Ina, haar toneelaspiraties en haar „kunstenaarsgod" (van wie voor schoonheid moet worden geleden), kan hem niet anders dan sympathiek zijn. Zonder dat het ergens met zoveel woorden wordt gezegd, blijkt dit uit het feit dat *De voetnoot* is geschreven. De ware tragiek van tantes leven is immers dat zij het met haar lijden uiteindelijk niet tot schoonheid heeft gebracht, maar slechts tot een „voetnoot" in een juridische studie. Met deze mooie novelle, waarin Hotz het „onbegrijpelijke" van het verleden respecteert door het liefdevol te beschrijven, is daar alsnog verandering in gekomen.

(*de Volkskrant*, 21-9-1990)